

УДК 378:373.2.011.3-051:373.2.091.2:004

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279123>

Мар'яна Марусинець, доктор педагогічних наук, професор,
директор департаменту освіти і науки, молоді та спорту
Закарпатської обласної державної адміністрації

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ДО РОБОТИ В СЕНСОРНО ЗБАГАЧЕНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

У статті представлено теоретико-методологічні аспекти проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі. Акцентовується увага на вагомості повноцінного розвитку дитини раннього віку, який буде ефективним за умови створення сенсорно збагаченого середовища. Представлено трактування вітчизняними науковцями ключових дефініцій дослідження, структура сенсорно збагаченого середовища та його нормативні параметри. Враховуючи вимоги сучасної дошкільної освіти переконані, що майбутні вихователі ЗДО повинні набути необхідних теоретичних знань, практичних умінь і навичок створення сенсорно збагаченого середовища, оскільки в його умовах відбувається ефективніший розвиток, освіта і виховання дітей раннього віку, створюються умови для партнерської взаємодії зі значущими дорослими, соціалізація та ін.

Ключові слова: майбутні вихователі; діти раннього віку; професійна підготовка; професійна компетентність; середовищний підхід; сенсорно збагачене середовище.

Лит. 8.

Mariana Marusynets, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Director of the Education and Science, Youth and Sports Department, of the
Transcarpathian Regional State Administration

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE EDUCATORS OF CHILDREN OF EARLY AGE TO WORK IN A SENSORY ENRICHED ENVIRONMENT: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS

The article has presented the theoretical and methodological aspects of the problem of professional training of future educators of children of early age to work in a sensory enriched environment. It also has been emphasized that early aged childhood is a unique period in human life, when the child's basic relations with the world are formed, the foundations of personality, speech, etc. are laid. The complete development of a young child requires adequate and qualified psychological and pedagogical support from educators who have received appropriate professional training and, of course, parents. Sensory development is important for early aged children, as it provides everything necessary to improve the senses, accumulate ideas about the world around them, and reveal the creative abilities of young children. The solution to these difficult tasks has been made possible by the presence of a sensory-enriched environment, which provides all the necessary conditions for the development of children in the process of various activities. That is why higher educational institutions face the primary task of preparing future educators of children of early age to work in such an environment. The article has presented the interpretation of the key definitions of the research by national scientists, the structure of the sensory enriched environment and its normative parameters. Taking into account the requirements of modern preschool education, the author has been convinced that future preschool educators should acquire the necessary theoretical knowledge, practical skills and abilities to create a sensory enriched environment, as it is the place where young children's development, education and upbringing are more effective, where conditions for partnership with significant adults, socialization, etc. have been created.

Keywords: future educators; children of early age; professional training; professional competence; environmental approach; sensory enriched environment.

Постановка проблеми. Ранній вік – унікальний період у житті людини, коли відбувається становлення базових відносин дитини зі світом, закладаються основи особистості, мова та ін. Повноцінний розвиток дитини раннього віку потребує адекватної та кваліфікованої психолого-педагогічної підтримки вихователів, які пройшли відповідну професійну підготовку і, безперечно, батьків.

Важливим для раннього віку є сенсорний розвиток, оскільки він забезпечує усе необхідне для удосконалення органів чуття, накопичення уявлень

про навколишній світ, виявлення творчих здібностей дітей раннього віку. Розв'язання цих непростих завдань можливе за умови наявності сенсорно збагаченого середовища, в якому закладені усі необхідні умови для здійснення розвитку малюків у процесі різних видів діяльності. Саме тому перед закладами вищої освіти першочерговим постає завдання підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в такому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняних наукових колах представлено вагомі здобутки, що стосуються професійної підготовки

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ДО РОБОТИ В СЕНСОРНО ЗБАГАЧЕНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (Т. Андрющенко, А. Богуш, Г. Беленька, С. Гаврилюк, Т. Жаровцева, Л. Зданевич, І. Княжева, І. Луценко, Н. Маковецька, О. Мкртчян, В. Нестеренко, І. Рогальська-Яблонська, Т. Танько, Х. Шапаренко та ін.). Окремі питання, що стосуються підготовки до роботи з дітьми раннього віку, знайшли відображення у наукових розвідках А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, К. Крутій, Т. Науменко, Л. Олійник, О. Попович та ін. Середовищний підхід в освіті є предметом дослідження А. Баль, О. Горчакової, В. Желанової, С. Смолук та ін. Незважаючи на значний фонд наукових напрацювань, одним із молододосліджених, на наш погляд, залишається питання професійної підготовки здобувачів спеціальності 012 Дошкільна освіта до роботи з дітьми раннього віку в сенсорно збагаченому середовищі закладів дошкільної освіти.

Мета статті – розкрити теоретико-методичні аспекти професійної підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи теоретичні основи проблеми підготовки майбутніх вихователів дітей раннього віку до роботи в сенсорно збагаченому середовищі, вважаємо за доцільне проаналізувати зміст дефініцій “професійна підготовка” та “професійна підготовка майбутніх вихователів”. Так, професійна підготовка, згідно із визначенням Т. Танько, – це система організаційних та педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, системи знань, навичок, умінь і професійної готовності, що, своєю чергою, визначається як суб’єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання певної професійної діяльності та прагне її виконати [8].

Підготовка майбутніх вихователів тлумачиться Н. Трофайлою як цілеспрямований процес у межах загальної професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів у закладах вищої освіти, спрямований на формування теоретичних та методичних знань і вмінь, необхідних для ефективної взаємодії з дітьми дошкільного віку з метою розвитку їхньої емоційної сфери та профілактики емоційного неблагополуччя. Автори монографії “Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці” переконані, що підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти – це багатофакторна структура, головним завданням якої є набуття здобувачами особистісного смислу діяльності, формування фахової майстерності, постійно зростаюче зацікавлення роботою з дітьми та їхніми батьками, а також розвиток успішності в діяльності [6, 101]. Як вважає Л. Зданевич, професійна підготовка майбутнього вихователя – це спеціально організований освітній процес, спрямований на формування у

майбутніх фахівців високого рівня готовності до ефективного здійснення професійної діяльності в галузі дошкільної освіти [2].

У межах нашого дослідження розкриємо феномен середовищного підходу, освітнього середовища та специфіку сенсорно збагаченого середовища закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО). Їхній зміст повинен бути засвоєний і усвідомлений майбутніми фахівцями дошкільної освіти, що зумовить ефективність професійної діяльності.

Науковці по-різному розкривають ці поняття, тому ми обрали найбільш актуальні для нас трактування. Досліджуючи середовищний підхід у вихованні особистості А. Баль зауважує, що з самого народження дитина взаємодіє з оточенням, спочатку потрапляє у свою сім’ю, потім у дитячий садок, далі до школи, до університету і так далі. Тобто, протягом усього життя особистість постійно є включеною у середовище, яке здійснює на неї вплив чи позитивний, чи навпаки негативний, що і виступає одним із факторів, який впливає на правильність поведінки, вибору правильного шляху у житті [1, 156]. Дослідниця акцентує нашу увагу на тому, що середовищний підхід тлумачить середовище як засіб виховання і як технологію опосередкованого управління (через середовище) процесом формування і розвитку дитини, а не просто як умову чи фактор. Він є особливим способом пізнання і розвитку особистості дитини, системою взаємодії з середовищем, яка перетворює його на засіб діагностики, проектування і продукування виховного результату. Середовищний підхід забезпечує створення простору, у якому, завдяки цілеспрямованій превентивно-виховній діяльності уможлиблюється розвиток соціальності індивіда задля його ефективного соціального становлення і перетворення на суб’єкт соціального розвитку самого себе і соціуму. Середовищний підхід у вихованні включає різні варіанти взаємодії з середовищем (сім’єю, установами культури). Суть цього підходу, на думку авторки, в тому, щоб виховувати дітей (та і педагогів) через те середовище, яке оточує їх як спільність, через організацію сприйняття цього середовища, що удосконалюється самими дітьми за допомогою педагогів, батьків, друзів школи [1, 157].

Науковці вважають, що поняття “освітнє середовище” не має чіткого та однозначного визначення і тлумачать його в широкому розумінні як оточення суб’єкта виховання й навчання у процесі його діяльності. Освітнє середовище розуміють як підсистему соціокультурного середовища, сукупність історично сформованих факторів, обставин, ситуацій і як цілісність спеціально організованих педагогічних умов розвитку особистості дитини [5, 15]. Погоджуємося, що забезпечення цілісності існування дитини в освітньому середовищі й підтримка її активності потребують спеціальної діяльності педагогів: про-

думаній й цілеспрямованій. І як результат такої діяльності прогнозують розвиток визначених якостей та здібностей дитини [5, 17].

Сенсорно збагачене середовище трактується К. Крутії як сукупність умов (у закладі, родині), котра максимально сприяє особистісному розвитку дітей у значущій для них діяльності [3]. Дослідницею визначено інтегральні критерії збагаченого освітнього середовища для закладів дошкільної освіти. Критерій збагаченості середовища сенсорними стимулами: сенсорне багатство домівки, де зростає малюк, закладу, який він відвідує, та території; гармонізація, структурованість сенсорного середовища; естетичність середовища. Критерій насиченості різними типами і видами діяльності: типи – предметно-ігрова (провідний тип), початки навчальної і трудової; види діяльності – спілкування, пізнавальна діяльність, перетворювальна, оцінно-контрольна, творча тощо. Критерій задоволення потреб у фізичній активності та фізичному розвитку: здоровий спосіб життя, потреба в активності, спортивні досягнення тощо. Критерій насиченості сенсорного середовища взаємодією педагогів, дітей, батьків [3; 4].

Майбутні вихователі повинні оволодіти структурою сенсорно збагаченого середовища в закладі дошкільної освіти яку О. Попович розглядає як багатокomпонентну систему, що складається з таких елементів: мета створення сенсорно збагаченого середовища (для чого створювати?); зміст сенсорно збагаченого середовища (у чому єдність елементів цілого?); форми, методи, прийоми (як використовувати?); педагог і батьки (хто створює?); дитина (хто використовує?). Динаміка розвитку сенсорно збагаченого середовища досягається завдяки взаємодії трьох його структур: педагогічної, методичної, психологічної [7]. Акцентуємо увагу на нормативних параметрах сенсорно збагаченого середовища, визначеними авторкою. Це, зокрема: сенсорна насиченість; відкритість до змін, своєрідна незавершеність, яка “запрошує” дитину до активного “добудування” сенсорно збагаченого середовища, діалогічний режим функціонування; небуденність; контрастність; чітка оформленість предметно-середовищних і предметно-просторових джерел сенсорного розвитку; різноманітність, оригінальність; багатофункціональність; пристосованість до потреб спільної практичної діяльності дитини і дорослого [7, 200].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У підсумку зазначимо, що поділяємо думку авторів навчально-методичного посібника “Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проєктування”, що нова генерація педагогів дошкільної освіти має бути готовою до побудови освітнього простору в закладі дошкільної освіти, суголосного із цінностями гуманістичної філософії, психології та педагогіки. Це передбачає, як уважають науковці,

не лише сформованість гуманістичних цінностей у майбутніх педагогів, їхньої особистісної зрілості, широкого світогляду, високого рівня освіченості, а й практичну вмільість створювати відповідне освітнє середовище на засадах партнерства, здатність до розуміння себе та іншого, конкретної ситуації буття. Заявлені гуманістичні цінності освіти, ідеї особистісно зорієнтованої педагогіки, практики психолого-педагогічної підтримки, гуманної педагогіки, педагогіки розуміння та партнерства мають складати підґрунтя професійної підготовки майбутніх педагогічних працівників закладів дошкільної освіти [5]. Враховуючи вимоги сучасної дошкільної освіти, майбутні вихователі ЗДО повинні набути необхідних теоретичних знань, практичних умінь і навичок створення сенсорно збагаченого середовища, оскільки в його умовах відбувається більш ефективний розвиток, освіти і виховання дітей раннього віку, створюються умови для партнерської взаємодії зі значущими дорослими, соціалізація та ін. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробленні практичних рекомендацій майбутнім вихователям щодо створення сенсорно збагаченого середовища ЗДО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баль А. Середовищний підхід у вихованні особистості. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. Вип. 50. С. 156–161.
2. Зданевич Л.В. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дезадаптованими дітьми: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”. Житомир, 2014. 44 с.
3. Крутії К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2-х ч. Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2009. Частина перша: Концепції, проєктування, технології створення. 320 с.
4. Крутії К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія: у 2-х ч. Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2010. Частина друга: Концепція, Програма розвитку та освітні програми ДНЗ. 284 с.
5. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проєктування: навч.-метод. посібник / О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, Л.І. Зайцева, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова; за ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.
6. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці: монографія / Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, З.Н. Борисова та ін.; за заг. ред. І.І. Загарницької. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 310 с.
7. Попович О.М. Механізм практичної побудови сенсорно збагаченого середовища для дітей раннього віку в умовах родини та закладу освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Вип. 71. С. 196–201.
8. Танько Т. Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2004. 41 с.

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗНАНЬ
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ШКІЛ У ФАХОВИХ КОЛЕДЖАХ**

REFERENCES

1. Bal, A. (2014). Seredovyshchnyy pidkhid u vykhovanni osobystosti [Environmental approach in personality education]. *Psychological and pedagogical problems of the village school*. Vol. 50, pp. 156–161. [in Ukrainian].
2. Zdanevych, L.V. (2014). Teoretychni i metodychni osnovy profesiyanoi pidhotovky maybutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv do roboty z dezadaptovanyimi ditmy [Theoretical and methodical foundations of professional training of future educators of preschool educational institutions to work with maladapted children]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Zhytomyr, 44 p. [in Ukrainian].
3. Krutyi, K.L. (2009). Osvitniy prostir doshkilnoho navchalnoho zakladu [Educational space of a preschool educational institution]. Monograph. Zaporizhzhia, 320 p. [in Ukrainian].
4. Krutyi, K.L. (2010). Osvitniy prostir doshkilnoho navchalnoho zakladu [Educational space of a preschool educational institution]. Monograph. Concept, development program and educational programs of preschool educational establishments. Zaporizhzhia, 284 p. [in Ukrainian].
5. Reipolska, O.D., Gudym, I.M., Zaitseva, L.I., Lutsenko, I.V. & Tsvetkova, H.G. (2021). Osvitnye seredovyshe zakladu doshkilnoyi osvity: tekhnolohiyi proyektuvannya [Educational environment of preschool educational institution: design technologies]. Manual. Kropyvnytskyi, 222 p. [in Ukrainian].
6. Belenka, G.V., Bohnich, O.L. & Borisova, Z.N. (2009). Pidhotovka vykhovatelya do rozvytku osobystosti dytyny v doshkilnomu vitsi [Preparation of the educator for the development of the child's personality in preschool age]. Monography. Kyiv, 310 p. [in Ukrainian].
7. Popovych, O.M. (2019). Mekhanizm praktychnoyi pobudovy sensoorno zbahachenoho seredovyscha dlya ditey rannoho viku v umovakh rodyny ta zakladu osvity [The mechanism of practical construction of a sensory-enriched environment for young children in the conditions of a family and an educational institution]. *Pedagogical sciences: realities and prospects*. Vol. 71, pp. 196–201. [in Ukrainian].
8. Tanko, T. (2004). Teoriya ta praktyka muzychno-pedahohichnoyi pidhotovky maybutnikh vykhovateliv doshkilnykh zakladiv u pedahohichnykh universytetakh [Theory and practice of music-pedagogical training of future educators of preschool institutions in pedagogical universities]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. HNPU named after H.S. Scovoroda, 41 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.04.2023

УДК 378.147: [377:78

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.279122>

Тетяна Мартинюк, доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання
Університету Григорія Сковороди в Переяславі

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ЗНАНЬ
МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ШКІЛ У ФАХОВИХ КОЛЕДЖАХ**

У статті розроблено педагогічні умови формування дидактичних знань майбутніх викладачів мистецьких шкіл у фахових коледжах. Доведено, що дидактичні знання є важливою складовою професійної компетентності майбутніх викладачів співу у мистецьких школах й основоположною категорією музичної педагогіки. Перша педагогічна умова визначена як активізація позитивних мотивів та ціннісних орієнтацій до набуття дидактичних знань з постановки голосу та співу у майбутніх викладачів мистецьких шкіл. Друга педагогічна умова сформульована як цілеспрямоване розширення інтелекту з вокального мистецтва й педагогіки та зростання дидактичної обізнаності студентів фахових мистецьких коледжів. Третя педагогічна умова характеризується як стимулювання готовності студентів до демонстрації усвідомленості й практичного застосування дидактичних знань.

Ключові слова: педагогічна умова; майбутні викладачі мистецьких шкіл; фахові мистецькі коледжі; майбутні викладачі співу; дидактичні знання.

Лім. 15.

Tetiana Martyniuk, Doctor of Science (Art History), Professor,
Head of the Art Disciplines and Teaching Methods Department
Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav

**PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF DIDACTIC KNOWLEDGE
OF FUTURE TEACHERS OF ART SCHOOLS IN PROFESSIONAL COLLEGES**

Art education in Ukraine is one of the important educational directions in the 21st century, which involves the training of future teachers of art schools in professional colleges based on didactic knowledge. Didactic knowledge is an important component of the professional competence of future teachers of singing in art schools and a fundamental category of music pedagogy. The content, forms and methods of training future teachers of singing in art schools in professional colleges do not sufficiently contribute to the formation of didactic knowledge that activates the cognitive interests of student youth in the field of vocal art theory and pedagogy. The purpose of the article is to develop pedagogical conditions for the formation of didactic knowledge of future teachers of singing in art schools in the process of studying in professional colleges.